

De nieuwsbrief Boer & Hoeve is samengesteld door Dick de Jong, publicist en lid dagelijks bestuur van Boerderij & Erf AKV

VOORAF

Dick de Jong

RUIMEN

In de agrarische wereld is het woord ruimen een beladen begrip geworden. Als het in vroeger tijd gaat over mest ruimen wordt er iets verricht dat gevoelsmatig tot een positief resultaat leidt. Bovendien is die mest in het verleden hard nodig op het land en vooral op de hennepakker. Maar de functie van mest is in de loop van enkele decennia veranderd van nut in last. Ook het ruimen van dieren is iets met een grote negatieve bijmaak. Dieren doden omdat ze aan iets lijden, aan een besmetting, aan een ziekte. Dat gebeurt voor de veiligheid in de toekomst. Maar zo voelt het niet.

Het woord ruimen dat hierboven voor de mest en de dieren wordt gebruikt komt van opruimen. En dat weer van ruimte maken. Ruimte linkt met vertrek, kamer. Een verblijfsplek. En ruim heeft iets met wijd, groots.

Als heel lang geleden, toen de eerste bewoners in ons gebied neerstreken noemden we die jagers-verzamelaars. Het onderdeel jagen is wat minder geworden, maar het verzamelen hebben we met elkaar flink in stand weten te houden. Niet meer het verzamelen van voedsel, die in de begintijd van bewoning ongeveer 90% van de beschikbare tijd in beslag nam, maar het verzamelen van dingen die we mooi, leuk, bijzonder vinden. Maar aan dat verzamelen komt een keer een eind. En dan gaan we ruimen. We moeten afstand doen van iets waar we op de een of andere manier aan gehecht zijn. Dat noemen we ruimen. Opruimen heeft bij ons meer de betekenis van iets netjes maken, orde en netheid scheppen.

Tegeltableau uit de expositie 'Hier wordt gewerkt – beroepen op tegels', in het Tegelmuseum in Otterloo.

HENNEPAKKER

Op de foto boven een typische hennepakker. Een vrij kleine akker, die rondom is voorzien van sloten.

Een hennebraak. Uit de collectie van Museum De Koperen Knop.

Scheepvaart en visserij hebben een belangrijke rol gespeeld in de geschiedenis van Holland. Dat heeft ook zijn sporen op het land achtergelaten in de vorm van specifieke akkers voor de hennepcultuur. Hennepvezels waren tot in de 19e eeuw de grondstof voor scheepstouw, visnetwerk en zeildoek. Daarna kwamen andere materialen hiervoor in gebruik.

Om te achterhalen hoe een doorsnee hennepakker er uitzag is het handig om op de oude benamingen te letten. Er werd van akkers, land, tuinen (hoven) en/of werven voor de hennepcultuur gesproken. De benaming tuin slaat op het kleinschalige en intensieve karakter van de oude hennepcultuur. De gemiddelde akker voor dit handelsgewas was niet groot en liet zich in roeden of vierkante meters uitdrukken. Op dergelijke akkertjes werd vooral met de

hand gewerkt. Tot de belangrijkste en vaak meerdere malen uit te voeren werkzaamheden zijn de volgende te rekenen. Allereerst was dit het spitten (ploegen), eggen en bemesten van de grond ter wille van een goede cultuurtoestand en vruchtbaarheid. Daarna kwam het zaaien in mei. Na de groeiperiode volgde het plukken, dorsen, roten en in de wind drogen van de meer dan manshoge planten in augustus-september. Tenslotte werden de vezels van de overgebleven planteresten boven een vuur gedroogd en gebraakt (=gebroken) of geschild. Een goed onderhouden windhaag rondom de hennepakker diende het knakken van het kostbare en lange vezelgewas te voorkomen. Door dit alles kreeg het geheel een besloten, hofachtig karakter. De teelt van hennep in één of meer van dergelijke tuinen c

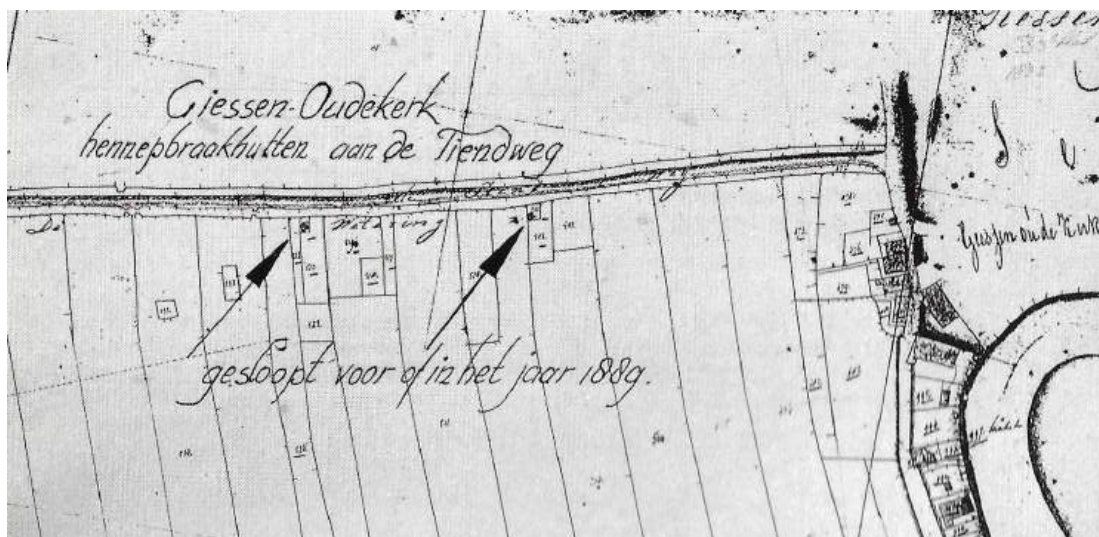

karakter. De teelt van hennep in één of meer van dergelijke tuinen of hoven bij een boerenbedrijf kwam in vele delen van Europa voor, maar vooral in maritieme streken.

Karakteristiek voor Nederland is echter de benaming hennepwerf. In de etymologie wordt het woord werf of erf wel omschreven als 'verhoogde grond langs een water'. Dit was veelal het geval bij de hennepakkers die in het laagveengebied van Holland en Utrecht aangelegd zijn. Vanaf de Late Middeleeuwen is daar een deel van de middeleeuwse opstrekende kavels door middel van sloten vergraven in kleinere perceeltjes. De uitgegraven grond werd gebruikt om de betreffende stukjes land op te hogen en nadien door regelmatig baggeren ook op hoogte te houden. Samen met een specifieke water-

beheersing was het zo mogelijk om in een zeer laag gelegen gebied op een kleinschalige manier akkerbouw te bedrijven. Omdat de genoemde vergravingen overwegend rondom de boerderijen en dus op de koppen van de kavels uitgevoerd werden, ontstond daar een lappendeken van opgehoogde akkertjes. Op deze ophogingen werd overwegend hennep geteeld, met name in de Gouden Eeuw toen scheepvaart en visserij in ons land enorm bloeiden. Hierdoor kwamen deze werven algemeen als hennepwerven bekend te staan.

Voor het overige en grootste deel bestonden de opstrekende kavels in het laagveengebied van Holland en Utrecht uit grasland. De aard van de bedrijfsvorm die hieraan ten grondslag ligt laat zich dan ook typeren als een hennep-weidebedrijf.

Boven de plek van twee hennepbraakhutten (uit 'De Hennepteelt' van Piet Verhagen).

CURSUS 'ONDERHOUD HISTORISCHE BOERDERIJEN'

Na een succesvolle eerste editie organiseert Stichting Boerderij & Erf Alblasterwaard-Krimpenerwaard-Vijfherenlanden dit najaar voor de tweede keer de cursus 'Onderhoud van historische boerderijen'.

Onderhoudswerkzaamheden aan historische boerderijen zijn aan de orde van de dag, maar vereisen vaak zeer specifieke kennis en kunde. Denk bijvoorbeeld aan het plaatsen van dubbel glas, het vervangen van een rieten dak, het repareren van metselwerk of het schilderen van de kozijnen. Daarnaast verlangen we dat de historische boerderij mee gaat met onze veranderende woonwensen wat betreft verduurzaming en comfort. De mogelijkheden daarvoor lijken beperkt en eindeloos tegelijk. Benodigde vergunningen en beschikbare subsidies zijn soms lastig uit te zoeken. In de cursus 'Onderhoud van historische boerderijen' leert u de basiskennis die nodig is bij het maken van de beste keuzes voor onderhouds- en restauratiewerkzaamheden voor uw (monumentale of markante) boerderij.

Deze cursus is bedoeld voor boerderij-eigenaren die meer willen weten over het reguliere en uitzonderlijke onderhoud. Ook mensen die bezig zijn met een grotere restauratie, verbouwing of herbestemmingsproject zullen direct toepasbare kennis opdoen. Of uw boerderij als monument is aangeduid of geen agrarische functie meer heeft is hiervoor niet van belang.

Tijdens zes cursusavonden zullen gastdocenten uit het werkveld hun kennis en ervaringen met u delen. Daarbij wordt ingegaan op thema's als funderingen, metsel- en voegwerk, houtconstructies, rieten daken, verduurzaming, installaties, boerenerven- en tuinen en wet- en regelgeving rond historische boerderijen. Daarnaast is er tijdens de avonden tijd om specifieke informatie in te winnen bij de specialisten op de informatiemarkt.

De kosten voor deelname zijn € 100,- per persoon. Voor zes cursusavonden op de maandagen 4 november, 11 november, 18 november, 25 november, 2 december en 9 december 2024. De cursus vindt plaats in de bibliotheek van Schoonhoven van 20.00 uur tot ca. 22.30 uur. Geïnteresseerd? Aanmelden kan via secretariaat@boerderijnerf.nl

BOSJE IN HET LAND

Als je je eens wat verdiept in de landschappelijke elementen in het werkgebied van B&E kom je al snel op allerlei bosjes: pestbosje, geriefhoutbosje en huftbosje. Daarnaast kent het veenweidegebied ook nog de koebocht, welke laatste ook wel krocht, melkbocht of veebocht wordt genoemd. Dit historische element, dat al voorkomt in de 11^e eeuw, is een met staketsel, boomgroepen of hakhout omgeven ruimte in een hoek van een weiland. Deze bosjes, die soms slechts bestaan uit een heg, zijn vaak aangelegd in de vorm van een hoek (een winkelhaak) en zijn deels omringd door een sloot. De bocht werd gebruikt om de koeien naar toe te drijven zodat ze konden worden gemolken. Daarnaast verbleven de koeien soms ook 's nachts op deze plek. Ze werden daar dan 'geschaard' zoals dat heet. Daarmee was het mogelijk om op die vaste plek mest te verzamelen. De ruimte werd vaak omgeven door een bosje zodat mens en dier meer beschutting hadden tegen diverse weersinvloeden (zon, wind en regen). Het bosje kon tevens dienen als geriefhoutbosje, waardoor de boer gemakkelijk aan hakhout kon komen. De oorspronkelijke functies van de koebochten zijn inmiddels grotendeels achterhaald. Tegenwoordig worden ze beschouwd als monumenten uit het verleden. Om die reden wordt er door diverse organisaties aandacht besteed aan het herstel en onderhoud van deze en andere historische, landschapselementen. Bij dit laatste hoort ook het pestbosje. Daarvan wordt verteld dat hier bij een pestepidemie de dode koeien werden begraven, ver van de boerderij, op een soort eiland, omringd door sloten, zodat de besmetting niet op de nog levende dieren kon overgaan.

Twee voorbeelden; rechts is goed te zien dat het bosje in een hoek van het land ligt.

HUFTBOSJES

De betekenis van de andere benamingen is wel duidelijk, maar bij het woord huftbosje heb je toch al snel de neiging je even achter de oren te krabben. Als je het Van Dale Woordenboek opslaat lees je dat een huftbosje is bedoeld om het vee in de zomer in de schaduw te laten staan. Verder gaat het dan over (een) hufter, waarbij wordt genoemd: zich hufterig gedragen. Dan denk je al snel aan lomp en asociaal.

Het etymologisch woordenboek van de Amsterdam University Press, geeft echter meer uitsluitel. Daar verklaart men hufter met botterik en schoft. Het woord zou komen uit de betekenis van koukleum (of rillen van de kou), bangerik of zwakkeling. Daarnaast is er een link naar het woord hucht, wat wildernis betekent.

Dat 'rillen van de kou' en dat dieren zich daartegen wapenen door in of bij een bosje weg te kruipen lijkt niet onlogisch. Maar ook een zwakkeling, kan de beschermende elementen van zo'n bosje benutten. Dat wordt dan een hufterig gedrag genoemd.

Overigens is er anno nu geen melkbocht meer nodig om koeien heen te drijven. Die lopen op de gezette tijden zelf wel naar de plek waar de melk wordt afgenomen.

COLUMN

Liesbeth Leenman-Kroon

DE MAAND VAN HET WONEN.

Oktober staat bekend als de maand van het wonen. Ik veronderstel een vinding van de woonwinkels, gunstig voor de omzet, maar heel vreemd bedacht vind ik dat eigenlijk niet. Het is tenslotte de tijd dat je vanwege de temperatuur en het licht weer gedwongen wordt binnenshuis je vertier te zoeken. Ineens voel je behoefte aan warmte en gezelligheid om je heen; aan dingen die het wonen gerieflijk maken.

Onlangs kreeg ik van een aardig iemand het boek 'Huis, tuin en keuken, wonen in woorden door de eeuwen heen'*. Een leuk naslagwerk met allerlei interessante informatie, onder andere over de oudste manier van wonen. Zelfs rond 5.300 voor Christus werd er blijkbaar al aandacht geschonken aan de verblijfplaats. Ik schat niet alleen in oktober. Boeren (letterlijk 'bewoners') trokken niet langer rond in ons land, maar gingen voor langere tijd op één plek wonen om daar te gaan 'boeren'.

Het woord wonen, zo lees ik, komt van het West-Germaanse woord 'wunoe' en hangt samen met het Oudscandinavische una: 'tevreden zijn', waarbij ook wennen hoort.

Voorts staat er in het boek een interessante verhandeling over de eerste woning, de hut. Ik laat het erbij te vermelden dat het woord hut te maken heeft met 'huid' en 'bedekken, omhullen'. Kortom, staat er dan, als je een tijdje op één plek bent, bouw je er een omhulling, een tweede huid, en als je ergens tevreden bent, ga je er wonen.

Zo simpel was het voor die eerste boeren in ons land. In feite is er niet veel veranderd en geldt nog steeds hetzelfde principe. Een woning als een tweede huid. Kaarslicht en een haardvuur waren in die tijd noodzaak en geen luxe, maar terwijl ik die voor de gezelligheid weer aansteek deze maand, bedenk ik dat ook dat iets is wat beklifd is van de primitieve behoefte naar omhulling en tevredenheid.

Oktober woonmaand. Behaaglijk kruip ik in mijn luie stoel naast de haard en pak mijn nieuwe boek. Om me te verdiepen in het wonen in de eerste 'echte' boerderijen. Maar daarover later. Als de woonmaand weer achter ons ligt.

*Auteur: MaartenJan Hoekstra.

Oktober is niet alleen de maand van het wonen. Het is vooral een bijzondere maand. Je ziet aan de natuur om je heen dat de zomer zich aan het terugtrekken is. Het wordt vroeger donker, het blad begint te vallen en als je 's morgens vroeg naar buiten kijkt zie je vaak mist. Mist die in flarden over het land hangt en dat naar onder toe wegduikt bij de sloten. Met wat geluk staat er in die mistflarden vee. Soms alleen met de kop boven de laaghangende mist uitkomend.

DE TOEKOMST?

Bij het zien van deze foto van een veeboerderij in China denk je al snel: 'het moet niet gekker worden'.

De foto straalt uit dat er alleen maar is gedacht aan productie, zoveel mogelijk productie. Ofwel het zo optimaal mogelijk benutten van elke meter beschikbare grond.

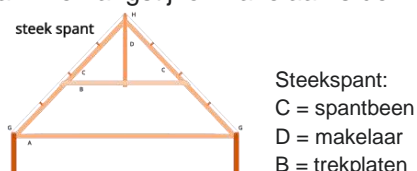
Landschap met boerderijen.

BOUWKUNDIGE ELEMENTEN

MAKELAARS

Een makelaar is iemand die er zijn beroep van heeft gemaakt om te bemiddelen bij de koop en verkoop van onder meer huizen en ander onroerend goed. Daarnaast heeft het woord makelaar in de bouwkunde als bouwelement twee verschillende betekenissen, die ook wel hangstijl of gevelmakelaar heten. In de eerste betekenis is het onderdeel van een spantconstructie; in de tweede betekenis is het een uitwendig onderdeel op het dak. De hangstijl of makelaar is de verticale balk die de verbinding vormt tussen de horizontale hanenbalk of de trekplaten, en de samenkomst van de spantbenen in de nok. Wanneer bij een schilddak de hoekspanten eveneens in de makelaar eindigen, spreken we van een koningsstijl. De functie van de hangstijl is de beide spantbenen met elkaar verbinden, de nokgording ondersteunen en als hangstijl dienen voor het haanhout. Een gevelmakelaar is de bekroning van een geveltop. De makelaar vormt de verbinding van de windveren en dient tevens ter verfraaiing van de gevel. Bij windmolens heeft de makelaar nog een functie: wanneer de wind onder een schuine hoek door openingen in de makelaar blaast, begint deze te fluiten. De molenaar hoort dan dat de wind is gedraaid en de molen gekruid moet worden.

BOEKEN VAN B&E AKV

Boer en Boerderij € 35,00

Hoeve, hofstee,
herbestemming € 14,95

Het behouden waard € 14,95

De Stee van Saan van Pietere
€ 14,95

Te verkrijgen via het secretariaat

UITGEVER:

BOERDERIJ & ERF
alblasserwaard - krimpenerwaard - vijfheerenlanden

secretariaat: Sluis 57 2964 AT Groot-Ammers
06-53759618 secretariaat@boerderijnerf.nl
www.boerderijnerf.nl

REDACTIE & SAMENSTELLING:

LA CARRIOLA

tekst & advies

Dick de Jong | Buitendams 51
3371 BA Hardinxveld-Giessendam
06-22845889 | djtekst@planet.nl

COLUMN: Hoe meer tegels, hoe minder egels.